

ze źródeł. W oparciu zatem o szeroką dokumentację źródłową rysuje się wyraźnie i w szczegółach wychowanie chrześcijańskie w nauczaniu oraz praktyce Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w II połowie XIX wieku.

Ks. E. Walewander postawił sobie bardzo ambitne zadanie na drodze swoich badań historyczno-teologicznych oraz pedagogicznych i trzeba stwierdzić, że wypełnił je również ambitnie. Jest to niewątpliwie oryginalne opracowanie wychowania chrześcijańskiego na ziemiach Polski rozbiorowej. Te badania naukowe autora znajdują się na linii wielkiego zapotrzebowania dotyczącego dopracowania się polskiej tożsamości w zakresie myśli teologiczno-historycznej, pedagogicznej, i odkrywania tych przesłanek, które legły u podstaw wielkiego duchowego odrodzenia się polskiego Narodu po doświadczeniu zagrożeń prawie we wszystkich dziedzinach życia w czasie rozbiorów. W tym sensie dysertacja ks. E. Walewandra będzie służyła wszystkim tym, którzy i dziś poszukują źródeł odrodzenia w myśleniu i w praxis polskiego Narodu.

O wielkiej dojrzałości myśli autora prezentowanej dysertacji świadczy wyraźny dystans badawczy do omawianych przez niego zagadnień. Dlatego rozprawa zyskała charakter „żywy”, ciekawy, wciągający czytelnika w tok wydarzeń i myśli prezentowanych. W całości jest oryginalna, wnikliwa, twórcza i zarazem krytyczna. Przebija w niej troska autora o obiektywizm poglądów i ocen na tematy życia religijnego. Przy czym preambula odczytania prawdy historycznej jest dla niego zawsze kierunkiem przewodnim.

Ks. Stanisław Urbański

Ks. Daniel Olszewski, Ks. Ignacy Kłopotowski. Życie i apostołat, Warszawa 1996, ss. 296

Człowiekiem, którego nie można było nie zauważyć na przełomie XIX i XX wieku na ziemiach polskich był bez wątpienia ks. Ignacy Kłopotowski. Działalności jego nie można zaszereżować do jednej tylko dziedziny, bowiem prowadził ją na wielu odcinkach. Wprawdzie prowadził działalność tylko w dwóch miastach - Lublinie i Warszawie - jako miejscach swego zamieszkania, ale zasięg jego oddziaływania był znacznie szerszy. Jego książki religijne oraz liczne czasopisma znane były na ziemiach polskich we wszystkich zaborach, zaś problematyka podejmowana w jego publikacjach dotyczyła nie tylko spraw religijnych, ale także kulturalnych i społecznych.

Autorem tej obszernej monografii biograficznej jest znany historyk ks. profesor Daniel Olszewski. W tym miejscu należy podkreślić, że ks. Kłopotowski żył w tym czasie, w którym Autor wielokrotnie w licznych publikacjach ukazywał różne aspekty życia kościelnego, kulturalnego i społecznego na ziemiach polskich. Szczególne uznanie w literaturze historycznej posiadają opracowania Autora poświęcone problematyce przemian społeczno-religijnych. Doskonała znajomość szerokiej panoramy zagadnień na przełomie wieków stanowiła zapewnienie ukazania sylwetki ks. Kłopotowskiego i jego działalności na kanwie ówczesnych wydarzeń.

Biografia, jako specyficzna forma opracowania naukowego, może być zrealizowana przynajmniej w podwójnej postaci. Można było w porządku chronolo-

gicznym omówić poszczególne etapy życia opisywanej jednostki albo też ukazywać pewne problemy aktualne w danej epoce, na tle których prezentuje się działalność bohatera. Autor recenzowanej monografii przyjął drogę pośrednią dając w początkowej i końcowej części swojej rozprawy fakty biograficzne, natomiast ogromną większość pracy poświęcił istotnym zagadnieniom, w których uczestniczył ks. Kłopotowski. Dowiaduje się przeto czytelnik o pochodzeniu społecznym ks. Kłopotowskiego i jego wykształceniu w Seminarium Duchownym w Lublinie i w Akademii Duchownej w Petersburgu, gdzie poznał ks. prof. Jana Cieplaka, a następnie o jego pracy duszpasterskiej jako wikariusz oraz profesor w Seminarium w Lublinie. Wkładał historię powszechną i historię literatury polskiej oraz katechetykę i biblistykę.

Te liczne zajęcia nie wypełniały jednakże całej działalności ks. Kłopotowskiego. W początkowych latach swego kapłaństwa podjął pracę pisarską, która łączyła się ściśle z duszpasterstwem. Tu trzeba stwierdzić, że studia w Petersburgu nie przygotowywały swoich wychowanków do samodzielnej pracy naukowej. W tych okolicznościach praca naukowa młodego profesora seminaryjnego nabierała wyjątkowego znaczenia. Obok tej pracy działał także aktywnie w lubelskim Towarzystwie Dobroczynności, a w 1894 r. założył Dom Zarobkowy, posiadający cechy opieki charytatywnej, a przede wszystkim dawał możliwość znalezienia pracy zwłaszcza dla ludzi starszych i niepełnosprawnych. Analogiczną funkcję pełnił Przytułek św. Antoniego, także założony staraniem ks. Kłopotowskiego. Oczywiście było rzeczą, iż tak intensywna działalność Kłopotowskiego w Lublinie i w jego okolicy musiała spotkać się z represjami ze strony władz rosyjskich, bowiem według władz zaborczych był to „polski patriota, do fantyzmu oddany wierności Kościołowi rzymsko-katolickiemu”. W tych licznych dziełach zaangażował licznych pomocników, a zwłaszcza żeńskie zgromadzenia zakonne. Dostrzegał także aktualne problemy społeczne, w tym głównie sprawy dotyczące ludności robotniczej. Podczas demonstracji robotniczych w 1905 r. zdecydowanie opowiedział się po stronie polskiej ludności robotniczej.

W 1905 r. Kłopotowski zamieszkał w Warszawie, gdzie arcybiskup Wincenty Chościak-Popiel zezwolił mu wydawać pisma religijne w zorganizowanej drukarni przy ul. Nowy Świat. Działalność wydawnicza znalazła się pod ścisłym nadzorem cenzury carskiej, w wyniku czego ks. Kłopotowski został nawet uwięziony w listopadzie 1912 r. Od 1913 r. na Krakowskim Przedmieściu zorganizował księgarnię katolicką. W 1919 r. abp Aleksander Kakowski mianował go proboszczem warszawskiej parafii pod wezwaniem Matki Boskiej Loretańskiej na Pradze i jednocześnie dziekanem prałkim. Łączył tutaj pracę duszpasterską z charytatywną, społeczną i wydawniczą. Wydając wiele czasopism i książek zdecydował się założyć Zgromadzenie Sióstr Loretanek, które miało prowadzić pracę wydawniczą. Dla sióstr zakonnych nowego zgromadzenia były to nader trudne obowiązki, a ks. Kłopotowski był wymagającym w tej dziedzinie. Ks. Kłopotowski tę działalność uważał jednak za istotną w misji ewangelizacyjnej Kościoła i w duszpasterstwie parafialnym.

W tym ogromie pracy ks. Kłopotowski prowadził bardzo głębokie życie religijne i podkreślał jego walory w swoich publikacjach. Podkreślał doniosłość modlitwy oraz pobożności maryjnej. Dużo miejsca poświęcał także sprawom patriotycznym usiłując głównie utwierdzać polskość wśród ludności wiejskiej i robotniczej.

Nic dziwnego, że działalność ks. Kłopotowskiego znalazła bardzo szeroki odźwięk na ziemiach polskich w czasie niewoli narodowej i w niepodległej Polsce oraz znalazła szerokie uznanie w Kościele. Od 1987 r. jest prowadzony proces beatyfikacyjny ks. Kłopotowskiego. Jego życie wewnętrzne i działalność w najwyższym stopniu uzasadniają słuszność takiego postępowania.

Treść monografii uzupełnia indeks osób oraz streszczenia w językach włoskim, angielskim i francuskim.

Ta wnikliwa monografia ukazała życie i działalność ks. Kłopotowskiego na rozległym tle dziejowym. Czytelnik niekiedy odczuwa nawet pewien brak szczegółów z życia opisywanego kapłana, a szczególnie dokumentacji z jego licznych publikacji. Taka argumentacja jeszcze wyraźniej ukazałaby bohatera recenzowanej rozprawy. Wydaje się także, iż praca otrzymałaby dodatkowy walor, gdyby Autor w jakiejś formie podał wykaz publikacji ks. Kłopotowskiego. W działalności pisarskiej bowiem ks. Kłopotowski zawarł najwięcej charakterystycznych cech swojej osobowości. Chyba dobrze byłoby także w tego typu publikacjach zamieścić bibliografię. Uczynił to wprawdzie Autor w przypisach, ale bibliografia załącznikowa jest zawsze pozytywnym elementem rozprawy. I jeszcze jedna sprawa. We wstępie Autor zaznaczył, że istnieje wiele publikacji poświęconych tej postaci. Faktycznie literatura przedmiotu jest bogata. Te opracowania powstały w ostatnich latach, szczególnie źródłowe i obszerne są opracowania J. Styka. Czytelnik spodziewał się, że w tym miejscu dowie się co stanowi „novum” w podejmowanej rozprawie w stosunku do dotychczasowej literatury.

Powyższe uwagi nie zmieniają ogólnej wartości prezentowanej rozprawy. Dzieło ks. Profesora Daniela Olszewskiego stanowi bardzo cenną pozycję w kościelnej biografistyce w Polsce. Ogromny materiał historyczny Autor przedstawił jasno i przejrzysto. Ustrzegł się nadania swemu dziełu cech panegiryku. Bohater książki - Sługa Boży ks. Ignacy Kłopotowski - to przede wszystkim bardzo gorliwy kapłan, zaangażowany w sprawy Kościoła katolickiego oraz prowadzący pracę apostołską na wielu odcinkach życia kościelnego.

Ks. Jan Związek

Dariusz Złotkowski, *Życie zawodowe i rodzinne Stanisława Polakowskiego 1880 - 1943 nauczyciela szkół wiejskich w świetle jego notatek i korespondencji*. Częstochowa 1955, ss. 120

Na temat dziejów szkolnictwa elementarnego w regionie częstochowskim ukazało się już kilkanaście publikacji naukowych. Na uwagę zasługują szczególnie prace Janusza Lipca, który tej problematyce poświęcił wiele miejsca w swoich badaniach naukowych. Ważne miejsce zajmują także prace naukowe w tej dziedzinie Antoniego Artymiaka, który zajął się m.in. dziejami szkół elementarnych w okręgu olkuskim, do którego należały szkoły w okolicach dzisiejszego Zawiercia. Podobne publikacje ukazały się na temat szkół elementarnych w okręgach pączękańskim i radomszczańskim. Te opracowania mogły ukazać się dzięki materiałom źródłowym, przechowywanym w Państwowych Archiwach w Kielcach i w Łodzi. Niezwykle cenne materiały źródłowe dotyczące szkół elementarnych w okręgach